

HIV -tartuntariskien vähentäminen painopisteenä lähialueyhteistyössä

Fokus inom närområdessamarbetet: minskning av risken för HIV-smitta

Päivi Puro

Artikkelissa esitellään päihdetyön kokemuksia vuosina 2001–2004 toteutetusta Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittamasta lähialueyhteistyöhankkeesta, jonka päätavoitteena oli HIV-tartuntariskien vähentäminen venäjänkielisten huumeidenkäyttäjien keskuudessa Pietarissa, Helsingissä ja Tukholmassa. Projektin kokemuksia ja tuloksia kuvataan projektin piirissä kootun tiedon, eri osapuolten ja toteutuneiden työmuotojen näkökulmasta. Lisäksi tarkastellaan lähialueyhteistyön tulevaisuuden haasteita.

Minimisation of HIV risks among young drug users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm -projektin lähtökohdan muodostivat EU:n pohjoisen ulottuvuuden ja lähialueyhteistyön kehittämistavoitteet sekä painopistealueet, joissa huumeidenkäyttöön liittyvien tartuntatautiriskien vähentäminen on keskeisellä sijalla. Pohjoismaisen yhteistyön lisäämistarve on noussut lisäksi havainnoista, että maahanmuuttajien tai turistien tavoin myös huumeidenkäyttäjät liikkuvat maasta toiseen. Projektin toteuttivat vuosina 2001–2004 pietarilainen Vozvratscheniye -säätiö, tukholmalainen Convictus -järjestö sekä suomalainen A-klinikkasäätiö.

Artikeln berättar om erfarenheter från det närområdessamarbetsprojekt som genomfördes åren 2001–2004 med finansiering från Nordiska ministerrådet och vars huvudsyfte var att minska risken för HIV-smitta bland ryskspråkiga narkomaner i St. Petersburg, Helsingfors och Stockholm. Artikeln handlar om projektets framskridande och resultat, de inblandade parternas synpunkter och de arbetsformer som uppstod. Dessutom tar den en titt på de utmaningar som närområdessamarbete står inför med tanke på framtiden.

Projektet kallades Minimisation of HIV risks among young drug users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm och utgick från de mål och fokusområden som ställts upp för EU:s nordliga dimension och närområdessamarbete, där minskningen av smittorisker bland narkomaner har en central ställning. Behovet av att öka det nordiska samarbetet har dessutom påtalats av det faktum att narkomaner kan röra sig från land till land på samma sätt som invandrare och turister. Projektet utfördes åren 2001–2004 av stiftelsen Vozvratscheniye (på sv. återkomsten), organisationen Convictus (sv. ung. dömd) i Stockholm och A-klinikstiftelsen i Helsingfors.

Pietarissa HIV-tartunnat kasvoivat epidemiaksi vuosituhannen vaihteessa

Virushepatiitit ja HIV-tartunnat ovat viime vuosina yleistyneet erittäin nopeasti Venäjällä ja muissa entisen Neuvostoliiton alueen maissa: aluksi Ukrainassa, Valko-Venäjällä ja Kaliningradin alueella sekä vuodesta 1999 alkaen erityisesti Venäjällä ja Virossa. HIV-infektion leviäminen on tapahtunut erityisesti piikkihuumeiden käytön yleistymisen myötä, mutta viime vuosina myös seksin kautta tapahtuneet tartunnat ovat lisääntyneet. Tartunnan saaneet ovat olleet pääosin nuoria aikuisia, mutta myös alaikäisten nuorten osuus tartunnan saaneista on merkittävästi kasvanut. (Minimisation of HIV risks...2005).

Ennen vuotta 1999 HIV -tartuntoja arvioitiin Pietarissa (väkiluku noin 4,6 miljoonaa) olevan noin sata vuodessa. Vuonna 2001, joka oli tilastollinen huippuvuosi, Pietarissa rekisteröitiin 10 119 uutta tapausta ja kevään 2004 aikana rekisteröityjen määrä ylitti jo 29 000. Pietarissa joka viides HIV-tartunnan saaneista on 15–18-vuotias ja 76 % sairastuneista 20–40-vuotiaita. Koko Luoteis-Venäjän alueella virallisesti rekisteröityjä HIV-tartunnan saaneita on noin 35 000. Vaikka viralliset tiedot epidemian leviämisen vauhdista ja määristä ovat hälyttäviä, paikallisten asiantuntija-arvioiden mukaan luvut ovat aliarvioita. Veriteitse tarttuvat taudit ovat huomattava kansanterveydellinen ongelma ja riski myös valtaväestölle. Tartuntatautiriskit koskettavat lisäksi lähialueiden väestöä lisääntyneen turismin ja Venäjältä EU-maihin suuntautuvan maahanmuuton takia.

Huumeidenkäyttäjiä on Pietarissa eri arvioiden mukaan noin 340 000, joista noin 40 000 on huumeiden ongelmakäyttäjää ja noin 300 000 satunnaiskäyttäjää (Leningradin alueella n. 4 000–6 000, Karjalan Tasavallassa n. 5 000–7 000 ja Murmanskin alueella n. 6 000–25 000).

Vertailun vuoksi viimeisimmän arvion mukaan huumeiden ongelmakäyttäjien kokonaismäärä Suo-

HIV-epidemi i Petersburg kring år 2000

Virushepatit och HIV-smitta har under de senaste åren spritt sig mycket snabbt i Ryssland och övriga före detta Sovjetländer: först i Ukraina, Vitryssland och Kaliningradområdet (f.d. Königsberg) samt fr.o.m. 1999 i synnerhet i Ryssland och Estland. HIV-viruset har spritts i synnerhet i och med spridningen av injicerad narkotika, men de senaste åren har även sexuellt överförd smitta blivit vanligare. De smittade har huvudsakligen varit unga vuxna, men andelen minderåriga har vuxit märkbart. (Minimisation of HIV risks ... 2005).

Före år 1999 bedömde man att ca. hundra personer årligen smittades av HIV i St. Petersburg (med ca. 4,6 miljoner invånare). År 2001, då statistiken toppades, registrerades 10 119 nya fall, och våren 2004 uppgick antalet registrerade fall redan till över 29 000. I St. Petersburg är var femte smittad mellan 15 och 18 år gammal, och tre fjärdedelar av dem som insjuknat mellan 20 och 40 år gammal. I hela nordvästra Ryssland finns det ca. 35 000 officiellt registrerade HIV-bärare. Och trots att redan dessa siffror är alarmerande torde de, enligt lokala experter, vara mindre än det verkliga antalet. De sjukdomar som sprids via blodet är ett betydande folkhälsoproblem och samtidigt en risk även för majoritetsbefolkningen. Smittorisken berör givetvis också St. Petersburgs närområdets invånare i och med den växande turismen och utvandringen från Ryssland till EU-länder.

Uppskattningsvis finns det ca. 340 000 personer i Petersburg som använder narkotika, varav 300 000 använder droger sporadiskt och 40 000 är narkomaner (i Leningradsregionen ca. 4 000–6 000, Karelska Republiken 5 000–7 000 och Murmanskområdet 6 000–25 000).

För jämförelsens skull kan nämnas att antalet narkomaner i Finland år 2002 var någonting mellan 16 100 och 21 100, varav över 40 procent i Huvudstadsregionen.

messa vuonna 2002 oli 16 100–21 100, näistä yli 40 % on pääkaupunkiseudulta.

Yleisimmin käytetty huume Pietarissa on ollut heroini, mutta viime aikoina on siirrytty käyttämään aikaisempaa yleisimmin synteettisiä huumeita, vaikka heroinia onkin edelleen tarjolla. Etenkin Pietarissa on viime aikoina ollut markkinoilla kasvavasti myös kokaiinia. (Pakkasvirta 2004.)

Vuoden 2003–2004 aikana lääkärit ovat raportoineet huumeepotilaiden vähenemisestä, mutta huumeidenkäyttäjien määrän ei kuitenkaan uskota pienentyneen. Saatavilla oleva huumehoito on pääosin lääkkeellistä vieroitushoitoa. Hoitopaikkoja on huumeriippuvaisille liian vähän ja yhtenä hoitoon hakeutumattomuuden syynä on ollut huumeidenkäyttäjien kokemus siitä, ettei hoitoon ole mahdollista päästä. Hoitoon hakeutumisen ja huumeita käyttävän asiakkaan oikeusturvan näkökulmasta ongelmallisia ovat lisäksi asiakkaiden rekisteröintiin ja tietosuojaan liittyvät kysymykset. Tilannetta vaikeuttavat myös yleinen huumeidenkäyttäjiä syrjivä asenneilmasto ja riskitietoinen suhtautuminen huumehaittojen vähentämiseen.

Kaiken kaikkiaan Pietarin huume-, tartuntatauti- ja hoitopaikkatilanteesta voidaan todeta, että suuri yhteiskunnallinen murros, huumeongelmien ja tartuntatautien (HIV, hepatiitit, tuberkuloosi) sekä rikollisuuden räjähdysmäinen kasvu ovat johtaneet monentasoisiiin ongelmiin sosiaalisesti sekä terveydenhuollon näkökulmasta tilanteessa, missä myös taloudellisten resurssien puute avun järjestämiseksi on ollut suuri.

Venäjänkielisten maahanmuuttajien huumeongelmat

Kansanterveyslaitoksen (2004) tilastojen mukaan suonensisäisen huumeidenkäytön aiheuttamista terveyshaitoista HIV-tartuntojen määrä lisääntyi 1990-luvun lopulla Suomessa aikaisempaan verrat-

Den vanligaste narkotikan i Petersburg har varit heroinet, men på sistone har syntetiska narkotika vunnit terräng, trots att det fortfarande finns heroin att få. Och i synnerhet i Petersburg har det också förekommit allt mera kokain (Pakkasvirta 2004).

Åren 2003–2004 har läkarna rapporterat om minskat antal narkomaner bland patienterna, men man tror ändå inte att antalet drogmissbrukare har minskat. Den rehabilitering som finns att få består närmast av medicinsk avvänjning. Det finns för lite vårdplatser för narkomaner och en orsak till att de inte sökt sig till vård är den bland narkomaner allmänna uppfattningen att man ändå inte lyckas komma in för vård. En annan problematisk aspekt med tanke på narkomanernas rättsskydd är konfidentialitetsfrågorna kring registreringen av klienterna. Läget försvåras också av det allmänna avståndstagandet till narkomaner och en allmän ambivalent inställning till lindrande av narkotikaproblemet.

Allt som allt kan man konstatera att St. Petersburg är mitt uppe i en stor samhällelig brytning, där en explosionsartad ökning av narkotika, smittor och brottslighet har lett till många sociala och folkhälsomässiga problem – samtidigt som de ekonomiska resurser som skulle behövas för att råda bot på problemen inte har kunnat uppåddas.

Drogproblem bland ryskspråkiga invandrare i Helsingfors i slutet av 1990-talet

Enligt Folkhälsoinstitutets statistik från år 2004 ökade en av de vådor som de intravenösa narkomanerna förorsakar, nämligen HIV-smittofallen, snabbare än någonsin tidigare i Finland i slutet av 1990-talet. Antalet rapporterade fall var störst år 1999, och då hade sex av tio smittofall (n=86) skett som följd av injicering av narkotika. Men sedan år 2000 har antalet smittofall bland sprutnarkomaner minskat. De ryskspråkiga narkomanerna har inte bildat en särgrupp bland de smittade.

tuna. Ilmoitettujen tartuntojen määrä oli korkein vuonna 1999, jolloin 60 % (n=86) tartunnoista oli tapahtunut suonensisäisen huumeiden käytön seurauksena. Vuoden 2000 jälkeen tartuntojen määrä on kuitenkin ollut suonensisäisten huumeiden käyttäjien keskuudessa laskussa. Venäjänkieliset huumeidenkäyttäjät eivät ole muodostaneet erityisryhmää tartunnan saaneiden määrissä.

Kuitenkin HIV-tartunnan saaneiden määrä Suomessa on vuoden 2000 jälkeen vuositasolla kasvanut, mikä on merkinnyt noin 130–150:tä uutta tartuntaa vuodessa. Tartunnan saaneista noin kolmannes on ollut naisia ja reilu neljännes taustaltaan ulkomaalaisia. Määrällisesti eniten tartuntoja on viime vuosien aikana tapahtunut iältään 20–40-vuotiaiden keskuudessa heteroseksisuhteiden kautta eteläisen Suomen alueella. Tilastollisten arvioiden ja kansainvälisten vertailujen valossa HIV-tartuntojen määrä Suomessa on kuitenkin ollut verrattain vähäinen, etenkin jos tarkastelussa otetaan huomioon Suomen lähialueilla, Venäjällä ja Baltian alueella tapahtunut kehitys.

Suonensisäisen huumeidenkäytön terveyshaittojen ehkäisyyn on kiinnitetty huomiota käynnistämällä infektioiden leviämistä ja terveyshaittoja vähentäviä työmuotoja. Erityisesti terveysneuvontapisteiden palvelut ovat "matalan kynnyksen" -periaatteella toimien mahdollistaneet huumeiden käyttäjille mm. terveysneuvonnan, ruiskujen ja neulojen vaihtomahdollisuuden, rokotukset sekä HIV- ja hepatiittitestaukset.

Suomessa on arvioitu olevan muutamia satoja sellaisia venäjänkielisiä huumeidenkäyttäjiä, joilla on suuria tartuntatautiriskejä. Riskejä lisäävät etenkin huumeiden suonensisäinen käyttö, tietämättömyys saatavilla olevista palveluista ja kieliongelmat. Venäjänkielisten huumeidenkäyttäjien kannalta kynnyksen päihdepalvelujen piiriin hakeutumiselle on ollut korkea myös siksi, että viranomaisten vaitiolo- ja salassapitosäädöksiä ei ole tunnettu ja pelkoja ollut myös maasta karkottamisesta.

Ändå har antalet fall av HIV-smitta ökat under 2000-talet, och legat mellan 130 och 150 per år. En tredjedel av de smittade har varit kvinnor, och en dryg fjärdedel har haft utländsk bakgrund. Den vanligaste typen av HIV-smitta har skett bland 20–40-åringar i södra Finland som haft heterosexuellt könsumgänge. I ljuset av statistiska analyser och internationella jämförelser har Finland hittills haft förhållandevis lite HIV-fall, i synnerhet jämfört med läget i närområdena i Ryssland och Balticum.

I syfte att begränsa vådorna av intravenöst narkotikabruk har man utvecklat olika arbetsformer som minskar smittospridningen och hälsofarorna. I synnerhet hälsoupplysningsställena har genom att tillämpa principen om en låg tröskel gjort det möjligt för narkomanerna att få hälsoupplysning, rena sprutor och vaccineringsringar och kunna ge HIV- resp. hepatittest.

Man bedömer att det i Finland finns några hundra sådana ryskspråkiga narkomaner som löper stor smittorisk. Risken ökas i synnerhet av att man injicerar narkotikan, av okunskap om den hjälp som står till buds och av bristande språkkunskaper. För de ryskspråkiga narkomanerna har tröskeln till drogserVICEN varit hög även av den orsaken att man inte känner till myndigheternas sekretessplikt och att man fruktar landsförvisning.

Efter år 1994 framlades i offentligheten att narkotikaproblemen bland ungdomar som flyttat från före detta Sovjetunionen ökat i synnerhet i Huvudstadsregionen. Problemen syntes tydligast i Helsingfors, där största delen av de ryskspråkiga invandrarna bor. De som verkar inom narkomanvården upplevde bedömningarna av narkotikaproblemet som konfunderande, eftersom den offentliga bilden av problemets omfattning, de olika aktörernas erfarenheter och antalet klienter hos narkomanvården gav en motsägelsefull bild av läget. Inom det förebyggande arbetet handlade bedömningarna om att narkotikaproblemet syntes allt mindre, medan en del av de ryskspråkiga ungdomar som anlätade dessa tjänster berättade att an-

Vuoden 1994 jälkeen julkisuudessa arvioitiin entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden nuorten huumeongelmien lisääntyneen erityisesti pääkaupunkiseudulla. Ongelmat ilmenivät laajimmin Helsingissä, missä myös suurin osa venäjänkielisistä maahanmuuttajista asuu. Päihdehuollon toimijat kokivat huumeongelmasta esitetyt arviot hämmäntävinä, koska julkinen kuva ongelman laajuudesta, eri toimijoiden kokemukset sekä päihdehuollon toimijoiden asiakasmäärät antoivat ristiriitaisen kuvan tilanteesta. Ehkäisevän työn piirissä arviot kertoivat huumeongelman näkyvän entistä vähemmän, mutta osa palveluja käyttävistä venäjänkielistä nuorista oli kertonut huumeiden käytön, varsinkin kokeilun, lisääntyneen nuorten keskuudessa.

Päihdehuollon erityispalveluissa asiakasmäärät näyttivät pysyneen samana tai vähentyneen muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vuoden 2001 aikana ja tilanne jatkui samanlaisena vuosina 2002 ja 2003 (Puro 2004b). Myös poliisi arvioi tilanteen rauhoittuneen aikaisempiin vuosiin verrattuna. Pääkaupunkiseudun päihdepalveluissa venäjänkielisten huumeidenkäyttäjien asiakasmäärät olivat vuosien 2000–2001 aikana vaihdelleet muutamasta asiakkaasta noin neljäänkymmeneen eri asiakkaaseen vuodessa. Valtaosa päihdepalvelujen tavoittamista asiakkaista käytti pääpäähteensä heroiinia ja /tai kasvavasti buprenorfiinia (lääkenimi Subutex), mutta kaiken kaikkiaan (Puro 2004a) tyypillistä päihteen käytössä oli kuitenkin useamman päihteen sekakäyttö.

Suomessa tehtyjen maahanmuuttoa ja maahanmuuttajien elinolosuhteita koskevien selvitysten ja tutkimusten valossa näyttää siltä, että vuoden 1994 jälkeen päihdepalvelujen ja huumetyön erityisprojektien lisääntyneenä asiakasmäärinä näkynyt venäjänkielisten maahanmuuttajien huumeongelma liittyi erityisesti paluumuuton vilkkaimpiin vuosiin ja silloin murrosikäisinä (noin 13–15-vuotiaina) Suomeen muuttaneiden, ns. toisen polven maahanmuuttajien muuttokriiseihin ja kotoutumisen ongelmiin. Toisaal-

vändningen, i synnerhet provandet, av narkotika ökat bland ungdomen.

Antalet klienter inom den specialiserade narkomanvården ser på några undantag när ut att ha minskat år 2001, och läget fortfor ungefär likadant åren 2002 och 2003 (Puro 2004b). Även polisen bedömde att läget lugnat sig lite jämfört med tidigare år. Åren 2000–2001 varierade antalet ryskspråkiga klienter inom narkomanservicen i Huvudstadsregionen mellan några få och ca. fyrtio olika klienter samma år. Flertalet av de klienter som servicen nådde använde huvudsakligen heroin och i ökande grad buprenorfin (läkemedelsnamnet Subutex), men det typiska var ändå att man tog flera olika sorter om vartannat.

I ljuset av utredningar och studier om invandring och invandrarnas levnadsförhållanden verkar det som om drogproblemet bland ryskspråkiga invandrare som fr.o.m. 1994 tog sig uttryck i ökat antal klienter vid drogservicen och drogarbetets särprojekt i själva verket mest handlade om integrationssvårigheter bland invandrarbarn i åldern 13–15 år. Men samtidigt kan de ryskspråkigas drogproblem givetvis ses som en del av den förändring i alkohol- och drogkultur som skett i det finländska samhället överlag. Enligt resultatet om en undersökning om berusningsmedel gjord år 2002 (Hakkarainen & Metso 2003) ökade narkotikamissbruket i Finland på 1990-talet i synnerhet bland ungdomar födda på 1970- och 1980-talet. I de flesta fall handlade det om sporadiskt bruk av droger.

På 1990-talet var servicesystemet i Huvudstadsregionen inte förberett för de särbehov som de ryskspråkiga invandrarna hade, och hade inte de färdigheter som hade behövts för att hjälpa i synnerhet pubertetsungdomarna. De drog arbetsprojekt för ryskspråkiga invandrare som sedan sattes upp åren 2001–2003 innebar en förbättring i detta avseende även för narkomanerna, trots att hjälpen i många fall kom mycket sent med tanke på när den skulle ha behövts (Puro 2004c).

ta venäjänkielisten nuorten huumeidenkäyttöä voidaan tarkastella myös osana suomalaisen yhteiskunnan päihdekulttuurin muutosta. Päihdetutkimuksen 2002 (Hakkarainen & Metso 2003) tulosten mukaan huumeiden käyttö lisääntyi Suomessa 1990-luvulla ja ilmiö liitettiin erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla syntyneisiin ikäryhmiin. Suurimmalla osalla nuorista kysymys oli huumeiden satunnaisesta käytöstä.

Venäjänkielisten maahanmuuttajien kannalta merkittävää oli, että pääkaupunkiseudun palvelujärjestelmä ei ollut 1990-luvulla varautunut vastamaan venäjänkielisten maahanmuuttajien tarpeisiin, eikä varsinkaan nuorten murrosikäisten tukemiseen. Tässä suhteessa venäjänkielisille maahanmuuttajille suunnatut, pääosin Helsingissä toimineet huumeiden erityisprojektit vuosina 2001–2003 täydensivät puuttuvia päihdehuollon palveluja, vaikka projektien työ käynnistyi palvelujen tarpeeseen nähden varsin myöhään. (Puro 2004c.)

Tukholmassa HIV-tartuntojen määrä on kääntynyt kasvuun viime vuosina

Tukholmassa HIV-epidemia sijoittui erityisesti vuosiin 1984–86, jolloin todettiin noin 350 uutta tartuntaa. Tämän jälkeen uusien tartuntojen määrän kasvu on hidastunut. Arvioiden mukaan 16–18 % narkomaaneista on HIV-positiivisia, noin 60 % tartunnoista on arvioitu liittyneen homosuhteisiin. Suurin osa tartunnan saaneista narkomaaneista on käyttänyt pääpääihteensä heroiinia, iältään he ovat olleet yli 30-vuotiaita.

Vuonna 1986 koko Ruotsissa aloitettiin iso kampanja HIV-epidemian laajenemisen estämiseksi. Tällöin koulutettiin paljon vankiloiden työntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä sekä huumeiden käyttäjiä tartuntariskien tunnistamiseksi. Samalla tarjottiin mahdollisuus testeihin ja kuntoutumismahdollisuuksia lisättiin. Kuitenkin viime vuosien ilmiönä on kiinnitetty huomiota nuorten 18–20-vuotiaiden kasvaneeseen

Antalet HIV-fall har ökat i Stockholm

I Stockholm inföll en HIV-epidemi i synnerhet åren 1984–86, då omkring 350 nya fall konstaterades. Sedan dess har antalet nya smittofall ökat långsammare. Enligt vissa bedömningar är 16–18 procent av narkomanerna HIV-positiva, medan smittan i ca. 60 procent av fallen överförs i homosexuellt umgänge. Största delen av de narkomaner som fått smittan har i huvudsak injicerat heroin, och varit över 30 år gamla.

År 1986 inleddes i Sverige en stor kampanj för att hindra HIV-epidemin att sprida sig. Då skolades fängelsepersonal, socialarbetare och t.o.m. narkomaner i identifiering av smittoriskerna. Samtidigt erbjöds möjligheter till testning, och möjligheterna till rehabilitering utökades. Men under de allra senaste åren har man kunnat skönja ett ökat narkotikamissbruk bland 18–20-åringar, vilket enligt bedömningar lett till en "andra våg" av HIV-smitta. Trots det har antalet personer som velat testa sig minskat. De senaste åren har en stor förändring och frigörelse skett i den svenska debatten kring HIV-positivitet. Det värsta stridsäpplet har varit utdelandet av rena sprutor, där opinionerna gått starkt isär, antingen för eller emot.

I Stockholm har de invandrare som flyttat från före detta Sovjetunionen inte hunnit bilda någon särgrupp beträffande invandringsvolym eller drogmissbruk, men man bedömer ändå att antalet ryskspråkiga narkomaner ökat i staden under det senaste året.

Projektets arbetsformer och resultat

Projektet Minimisation of HIV risks among young drug users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm förenade lokala och internationella missbrukarvårdsarbetare och ordnade utbyte av information, erfarenheter och kunskap. Det byggde upp aktionsnätverk, skolade personal för drogarbetet, utvecklade lokal

huumeiden käyttöön, mikä on johtanut arvioiden mukaan "toiseen aaltoon" HIV-tartunnoissa. Myös testeihin hakeutuneiden määrä on laskenut. Viime vuosina Ruotsissa on tapahtunut suuri muutos ja vapautuminen keskusteluilmapiiirissä HIV-positiivisuuteen liittyen. Suurin ristiriita puolestaan liittyy keskusteluun neulojen ja ruiskujen vaihto-ohjelmista, joiden osalta mielipiteet jakaantuvat puolesta ja vastaan.

Tukholmassa entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneet eivät ole muodostaneet erityisryhmää maahanmuuton määrän tai huumeiden käytön suhteen, mutta viime vuoden aikana venäjänkielisten huumeidenkäyttäjien määrän on arvioitu lisääntyneen.

Projektin työmuotoja ja tuloksia

Minimisation of HIV risks among young drug users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm -projekti koki yhteen paikallisia ja kansainvälisiä huumetyöntekijöitä ja järjesti keskinäistä tietojen, kokemusten ja osaamisen vaihtoa. Projektissa rakennettiin päihdetyön toimijaverkostoja, koulutettiin huumetyön ammattilaisia, kehitettiin paikallisia palvelujärjestelmiä ja kerättiin tietoa huumeidenkäyttäjien tilanteesta sekä huumeidenkäytön ja avun tarpeen että ihmis- ja kansalaisoikeuksien näkökulmasta. Lisäksi projektissa pohdittiin lähialueprojektien työ- sekä arviointimallien kehittämistarpeita ja tulevaisuuden haasteita. Projektin toiminta- ja työmuotojen suunnittelu- ja toteutusvaiheen toimijaverkostot muotoutuivat varsin laajoiksi ja edellyttivät projektiosapuolten ja paikallisten toimijoiden hyvää yhteistyötä ja paikallisten toimintaolosuhteiden- ja kulttuurisesti sekä yhteiskunnallisesti erilaisten reunaehtojen huomioon ottamista.

Projektin koulutusyhteistyö perustui pietarilaisten huumetyöntekijöiden keskuudessa tehtyyn kartoitukseen nykyisistä työkäytännöistä ja niiden kehittämistarpeista sekä suomalaisen huumetyön kokemus-

"Po. projektin loppuseminaarissa Pietarissa 17.-19.11.2004 esiteltiin myös uusia päihdetyön lähialuehankkeita." | Vid projektets slutseminarium i St. Petersburg 17.-19.11.2004 presenterades även nya när-områdesprojekt inom drogarbetet.
Kuva: | Foto: Jaana Kauppinen

service och samlade in data om narkomanernas läge utgående såväl från missbrukets omfattning och behovet av hjälp som från de mänskliga och medborgerliga rättigheterna. Dessutom dryftades olika framtidsutmaningar och behovet av att utveckla när-områdesprojektens arbets- och utvärderingsmodeller. Aktionsnätverken blev stora i både planerings- och genomförningsskedet och krävde en hel del praktiskt samarbete mellan projektdeltagarna och de lokala myndigheterna. Det gällde att kunna beakta de lokala omständigheterna, skillnaderna i kultur och traditioner, mm, mm.

Projektets skolningssamarbete byggde på en kartläggning som drogarnas i Petersburg gjort av de nuvarande arbetsrutinerna och hur dessa borde utvecklas, och på de erfarenheter som drogarnas i Finland givit. De viktigaste skolningsteman gällde mötet och umgänget med narkomanerna och att ge dem motivation till vård. Teamarbete bland yrkesfolk av olika slag var ett annat tema, liksom ork i arbetet mm.

I Petersburg och Helsingfors genomfördes bland narkomanerna s.k. Snöbollsoperationer, som bygger

ten hyödyntämiseen koulutuksen toteutuksessa. Keskeisimmät koulutusteemat käsittelivät huumeidenkäyttäjien kohtaamista ja hoitoon liittyvää motivointia, moniammatillista tiimityöskentelyä, työssä jaksamista sekä verkostoyhteistyöhön liittyviä sisältöjä.

Pietarissa sekä Helsingissä toteutettiin huumeidenkäyttäjien keskuudessa vertaistoimintaan perustuvat ns. Lumipallo-operaatiot, joissa päihdetyöntekijät kouluttivat piikkihuumeiden käyttäjiä tiedostamaan suonensisäisen huumeidenkäyttöön liittyvät tartuntariskit ja kertomaan riskien vähentämisestä muille huumeidenkäyttäjille. Suomessa Lumipallo-operaatioita oli toteutettu aiemmin suomenkielisten parissa, mutta projektin aikana työmenetelmää kokeiltiin ensimmäistä kertaa suurimman maahanmuuttajavähemmistöryhmän keskuudessa huomioiden erityisesti kieli- ja kulttuurierot. Helsingin venäjänkielinen Lumipallo syksyllä 2002 onnistui 11 koulutetun huumeidenkäyttäjän avulla tavoittamaan 28 venäjänkielistä ja 81 kaksi- tai suomenkielistä vertaista, joista 90 % tavoitettiin ensimmäistä kertaa Lumipallo-operaation piiriin.

Pietarissa Lumipallo-operaatiota kokeiltiin ensimmäistä kertaa syksyllä 2003. Kokeilulla selvitettiin mahdollisuuksia uuden työmuodon toteuttamiselle. Kokeilu osoitti, että vertaistyölle on myös Venäjällä suuri tarve, mutta työn kehittämisessä ja toteuttamisessa on otettava huomioon huumeiden haittoja vähentävien työmuotojen erilaiset reunaehdot ja paikalliset olosuhteet.

Tukholmassa ei projektin alkaessa ollut tarvetta venäjänkielisten maahanmuuttajien erityiseen huomioon ottamiseen palvelujärjestelmässä, mistä johtuen projektin tukholmalaisen osapuolen tiedontuotanto ja toiminta kohdentuikin vuodesta 2002 alkaen Viroon, erityisesti Tallinnaan. Convictus-järjestö käynnisti Tallinnassa aktiivisen työskentelyn yhdessä National Aids Prevention Centerin kanssa tavoitteenaan HIV-positiivisten huumeidenkäyttäjien tavoittaminen ja auttaminen erityisesti Tallinnan alu-

på en s.k. peer group princip (ung. gelikgruppsprincip), där drogarbetarna lärde sprutnarkomaner identifiera de smittorisker som intravenöst bruk av droger innebär och att berätta för sin gelikar om dessa risker. I Finland hade man genomfört snöbollsoperationer tidigare bland finskspråkiga narkomaner, och under projektet prövades metoden även bland den största invandrargruppen, de ryskspråkiga, med beaktande av skillnader i språk och kultur. Hösten 2002 lyckades det ryskspråkiga Snöbollsprojektet via 11 skolade narkomaner nå 28 ryskspråkiga och 81 två- eller finskspråkiga gelikar, varav 90 procent för första gången nåddes av Snöbollsprojektet.

I Petersburg prövades snöbollsprojektet för första gången hösten 2003. Med försöket klarlade man möjligheterna att genomföra metoden i större skala. Det visade sig att det även i Ryssland finns stort behov av sådant gelikgruppbaserat upplysningsarbete, men att de lokala omständigheterna måste beaktas vid dess utvecklande och genomförande.

I Stockholm fanns det då projektet inleddes inget behov av att inom drogarbetet särskilt beakta de ryskspråkiga invandrarna, varför Stockholms företrädare i projektet fr.o.m. år 2002 började rikta in sin informering och verksamhet på Estland i stället, i synnerhet på Reval, alias Tallinn. Föreningen Convictus inleddes där aktiv verksamhet tillsammans med landets AIDS-förebyggingscenter AIDSi ennetuskeskus i syfte att nå och hjälpa HIV-positiva narkomaner i synnerhet i Tallinn och i de estniska fängelserna. I sitt slutskede utvidgades projektet också till Litauen.

Framtida utmaningar för närområdesprojekten

Just nu upplever man ett framtida utvecklande av närområdessamarbetet som viktigt av många orsaker: dels gör samarbetet det möjligt att lära av varandras erfarenheter och misstag, dels utvecklas samarbetet mellan medborgarorganisationer. Man upplever ock-

eella ja Viron vankiloissa. Projektin päätösvaiheessa toiminta laajeni myös Liettuaan.

Lähialueprojektien tulevaisuuden haasteita

Tulevaisuudessa lähialueyhteistyön lisääminen nähdään tärkeänä monestakin syystä: yhteistyö mahdollistaa yhtäältä oppimisen ja kokemusten hyödyntämisen sekä kansalaisjärjestöjen välisen yhteistyön kehittämisen ja toisaalta yhteistyön laajentamisen myös valtiollisten ja muiden päihdetyön toimijoiden keskuudessa. Lisäksi tärkeänä työn kehittämisalueena nähdään entisten huumeidenkäyttäjien saaminen mukaan työhön.

Projektin kokemusten valossa lähialueyhteistyön kehittämishaasteissa voidaan nähdä seuraavia painotuksia:

- 1 Lähialueiden päihdetyön yhteisen arvopohjan ja eettisten lähtökohtien pohdinta ja määritteleminen. Keskeisinä kysymyksiä ovat ihmisoikeuskysymykset, "matalan kynnyksen" palveluperiaate palvelujen tuottamisessa sekä asiakkaiden kokemustiedon ja osaamisen saaminen osaksi päihdetyötä.
- 2 Päihdetyön koordinaation kehittäminen. Tärkeitä sisältöjä ovat päihdetyön strategioiden, työ- ja toimintatapojen sekä tiedon tuottamiseen ja koostamiseen liittyvien periaatteiden luominen ja toteuttaminen.
- 3 Lähialueyhteistyön resurssikysymysten ratkaisumallien kehittäminen. Erityisesti rahoitusmuotojen eri tasojen, kuten kansallisten, Pohjoismaiden ja EU:n ratkaisumallien kehittäminen ja riittävän pitkäaikaisen projektikonaisuuksien turvaaminen.
- 4 Toimijaverkostojen kehittäminen. Kieli- ja kulttuurierojen huomioonottaminen ja luottamuksellisten suhteiden luominen työn lähtökohtana.
- 5 Projektityön kehittäminen. Keskeisinä kysymyksiä projektikokemusten hyödyntäminen, pitkäjä-

så att samarbetet kunde utvidgas till de statliga och övriga institutionerna för drogarbete. Ytterligare en viktig sak är att försöka engagera för detta narkomaner i arbetet.

De erfarenheter som hittills nåtts påvisar att följande saker borde betonas inom närområdessamarbetet:

- 1 Klarläggande och fastställande av en gemensam värderingsgrund och etiska utgångspunkter för drogarbetet i närområdena. Bland de centrala frågorna finns människorättsfrågorna, principen om låg tröskel till servicen samt tillgodogörandet av klienternas egen erfarenhet och kunskande.
- 2 Koordineringen av drogarbetet. Det handlar om strategier, arbetsmetoder och -rutiner och om att skapa och tillämpa principer för utgivande av information och insamlande av kunskaper.
- 3 Resursfrågorna borde lösas, vilka myndigheter som betalar för vad. Det finns finansiering på tre plan, dels de enskilda länderna, dels Nordiska ministerrådet, dels EU. Det skulle gälla att få tillräcklig långsiktig finansiering.
- 4 Nätverket av aktörer behöver utvecklas. Ömsesidig respekt för skillnader i språk och kultur behövs för att förtroendefulla relationer skall kunna byggas upp.
- 5 Projektarbetet behöver utvecklas. Det handlar om att utnyttja de erfarenheter man nått, att försöka nå långsiktigt samarbete inom nätverket och att utveckla gemensamma bedömningsmodeller.

I praktiken består närområdessamarbetet av utvecklingsprojekt på viss tid. Även projektet för att minska HIV-risker fungerade som ett aktuellt pilotprojekt, och det bidrog till att underlätta planeringen och utvärderingen av kommande projekt. Men även i framtiden behövs det lokalt, nationellt och internationellt stöd för det arbete som medborgarorganisationerna, de nordiska länderna och EU gjort i närområdena. Det behövs både politiskt och ekonomiskt stöd.

teiseen työskentelyyn pyrkiminen toimijaverkoissa sekä yhteisten arviointimallien kehittämisen.

Lähialueyhteistyötä tehdään pääasiassa määräaikaisina kehittämissuunnitelmina. Myös HIV-riskien vähentämishanke toimi yhtenä ajankohtaisena pilottina auttaen omalta osaltaan tulevien projektien suunnittelua ja arviointia sekä palvelujärjestelmän kehittämistä. Kansalaisjärjestöjen, Pohjoismaiden sekä EU:n tekemälle työlle lähialueilla tarvitaan kuitenkin jatkossakin paikallista, kansallista ja kansainvälistä tukea niin taloudellisesti kuin poliittisen tahdon tasolla.

Lähteet: | Källor:

Hakkarainen, P. & Metso, L. (2003) Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Yhteiskuntapolitiikka nro 3/2003, 244–256.

Minimisation of HIV risks among young drug users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm-projekti (2001–2004) Yhteistyöseminaarien aineistot / A-klinikkasäätiö, Helsingin Diakonissalaitos, Convictus -yhdistys ja Vozvratschneniye -säätiö.

Pakkasvirta, T. (2004) Pietarin huumetilanne. Venäjän päihdeyhteistyöhankkeet -seminaari 7.9. 2004, seminaariaineisto. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Puro, P. (2004a) Venäjänkielisten maahanmuuttajien asiakaskokemus ja -arviointi pääkaupunkiseudun päihdepalvelujen huumehoidosta vuonna 2003. Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten huumetyön kehittämissuunnitelman (Venpro-Pycnpo 2001–2003) tutkimusraportti. Helsingin Diakonissalaitos.

Puro, P. (2004b) Venäjänkielisten maahanmuuttajien huumetyön kehittämissuunnitelman (Venpro-Pycnpo 2001–2003) loppuraportti. Helsingin Diakonissalaitos.

Puro, P. (2004c) Monikulttuurisen huumetyön ammatillisia näkökulmia – Monitahoarviointi professiokokemuksen ja asiantuntijatiedon jäsentäjänä venäjänkielisten maahanmuuttajien huumetyön projekteissa. Sosiaalityön lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto.

Puro, P. & Tuori, T. (2005) Minimisation of HIV risks among young drug users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm-projekti (2005) Loppuraportti. A-klinikkasäätiö. Helsinki.